

УДК 343.985

Владислав Негребецький,

канд. юрид. наук,
доцент кафедри криміналістики
Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»

ВІДЕОЗАПИС ЯК ІНФОРМАЦІЙНА МОДЕЛЬ І СПОСІБ ФІКСАЦІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ ПОКАЗАНЬ НА МІСЦІ

У статті розглядаються проблеми удосконалення відеофіксації ходу та результатів перевірки показань на місці під час провадження досудового слідства, пропонуються шляхи підвищення ефективності відеозапису під час перевірки показань на місці.

Ключові слова: слідча дія, перевірка показань на місці, моделювання, фіксація, відеозапис.

У сучасній криміналістичній теорії відеозапис розглядається переважно як спосіб фіксації, що дозволяє не тільки наочно задокументувати процес і результати слідчої дії, а й забезпечити у подальшому їх об'єктивну оцінку в силу ілюстративності [1, с. 77]. На нашу думку, відеозапис слід розглядати не просто як документ, що є наслідком використання технічного засобу (відеокамери), а й як інформаційну модель слідчої дії, яка дозволяє в подальшому звернутися до змісту слідчої дії й оцінити отримані результати. Можливість використання відеозапису як інформаційної моделі можна проілюструвати на прикладі такої слідчої дії, як перевірка показань на місці.

Новий кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України передбачає, що з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань (ст. 240). Таке формулювання надає слідчому можливість провадити в порядку ст. 240 КПК не тільки слідчий експеримент, а й перевірку показань на місці. Змістом перевірки також охоплюється відтворення дій, обстановки й обставин певної події.

Метою цієї статті є дослідження особливостей використання відеозапису як способу фіксації під час перевірки показань на місці, виявлення шляхів підвищення ефективності використання відеозапису та розроблення на цій основі практичних рекомендацій для слідчих органів України.

Перевірка показань на місці – самостійна слідча дія, яка являє собою процес порівняння інформації, отриманої під час допиту, та (або) ідеальних слідів пам'яті з матеріальною обстановкою місця події за допомогою розповіді, демонстрації та пояснень особи, показання якої перевіряються, з метою виявлення її поінформованості про дані, що перевіряються або уточнюються, а також встановлення нових фактичних даних.

Криміналістичні та процесуальні проблеми перевірки показань на місці досліджувались у роботах відомих учених процесуалістів і криміналістів: І. Биховського, О. Васильєва, А. Дулова, В. Колмакова, В. Коновалової, В. Лукашевича, І. Лузгіна, С. Степичева, В. Шепітько. На рівні дисертаційних досліджень цій слідчій дії присвятили свої праці А. Андреев, Р. Белкін, Н. Гуковська, Д. Заяць, О. Зозулінський, О. Маслов, Л. Соя-Серко, В. Стратонов, В. Уваров, М. Хлинцов, О. Циценкова, І. Чаднова. При цьому питання щодо застосування відеозапису під час перевірки показань на місці залишається недостатньо дослідженим.

Процес провадження перевірки показань на місці й отримані при цьому результати повинні бути процесуально зафіксовані з тим, щоб вони могли зайняти місце серед інших доказів по справі. Останнє визначає необхідність удосконалення способів і прийомів фіксації цієї слідчої дії. Нарівні з протоколом доцільно використовувати додаткові способи фіксації, що дозволяють наочно проілюструвати зміст цієї слідчої дії й отримані результати, наприклад відеозапис. Це пов'язано з особливостями процесу пізнання під час перевірки показань на місці та структури отриманої інформації. Фіксації підлягає склад-

на за структурою інформація, яка може мати динамічний характер. Наприклад, послідовність виконання окремих дій, маршрут пересування, поведінка особи, показання якої перевіряються, зокрема її ініціатива в демонстрації дій, напрямків руху, розташування окремих об'єктів, відтворення первісної обстановки. Саме цим пояснюється доцільність використання відеозапису під час слідчої дії, що розглядається.

Перевірка показань на місці має складну структуру отримуваної інформації [2, с. 67]. Слідчий порівнює показання з фактичною обстановкою на місці події. Відбуваються поступова перевірка й оцінка інформації. У криміналістичній літературі зазначається, що оцінка вірогідності доказів полягає у з'ясуванні змістовної сторони інформації й її джерела, встановленні на цій підставі зв'язку між окремими відомостями, одержаними з різних джерел, виявленні протиріч між ними та поясненні їх походження [3, с. 153]. При перевірці показань на місці оціночній діяльності слідчого притаманна своя специфіка. На нашу думку, вона полягає в тому, що такої оцінки зазнає уявна модель події на підставі показань особи, які перевіряються. Перевірка уявної моделі полягає в усуненні з неї інформації, що не відповідає обстановці на місці, та відновленні моделі знову отриманою інформацією. Така модель є інформаційно-ймовірнісною, оскільки за змістом вона представлена даними, які необхідно уточнити та перевірити. За своєю структурою вона складається із взаємозалежних чуттєво-наочних образів уже сприйнятих елементів обстановки та логічних побудов. Якщо слідчий раніше не сприймав обстановки місця події, де проводиться перевірка, то на підґрунті одних лише показань відтворити модель злочинної події достатньо складно.

При проведенні перевірки показань слідчий сприймає реальне місце, предмети, сліди, а також пояснення та дії особи, показання якої перевіряються. Уявна модель доповнюється сприйнятими образами справжньої обстановки, а також поясненнями та діями цієї особи. Відбувається поступовий перехід від моделі інформаційно-ймовірнісної до моделі інформаційно-достовірної. Одночасно слідчий зіставляє отриману інформацію з уявною моделлю події, що перевіряється. У результаті цього остання оцінюється з точки зору відповідності дійсній обстановці на місці події. Протиріччя, неточності та незрозумілості в показаннях усуваються.

У криміналістичній теорії відеозапис розглядається як спосіб фіксації отриманої доказової інформації при проведенні слідчих і судових дій [4, с. 7]. Рекомендації щодо його застосування під час перевірки показань на

місці зводяться в основному до окремих прийомів відеозйомки. Разом із тим, на нашу думку, існує необхідність розглянути саме зміст інформації, що має бути зафіксована за допомогою відеозапису. Це свого роду інформаційна модель слідчої дії, що повторює її зміст та результати [5, с. 80]. У подальшому така модель може використовуватися для оцінки результатів перевірки показань на місці (наприклад, під час розгляду кримінального провадження в суді). Ефективність відеозапису як способу фіксації в даному випадку залежить від того, наскільки точно така модель відповідає змісту слідчої дії, наскільки повно вона фіксує отримувану інформацію.

Ми вважаємо, що відеозапис під час перевірки показань на місці за своїм змістом обов'язково має охоплювати такі інформаційні елементи:

- обстановку місця події в тому вигляді, в якому вона демонструється особою, показання якої перевіряються;
- різного роду жести цієї особи, пов'язані з демонстрацією обстановки, й інші невербальні засоби спілкування, що використовуються для передачі інформації слідчому від особи, показання якої перевіряються, наприклад, просторове розташування сторін, візуальний контакт;
- усні пояснення особи;
- процес демонстрації особою, показання якої перевіряються, окремих дій, поз;
- запитання, пояснення та заяви слідчого, спеціаліста й інших учасників слідчої дії, пов'язані з перевіркою показань.

Джерелом інформації у процесі перевірки показань на місці є матеріальна обстановка місця події. Межі вивчення та фіксації обстановки при перевірці показань на місці залежать від того, наскільки отримана інформація пов'язана із змістом показань, що перевіряються, в якому ступені вона дозволяє оцінити їх вірогідність. При цьому необхідно враховувати, що необхідна слідчому інформація міститься не в ізолювано або поперемінно сприйнятих джерелах (обстановці або поясненнях особи, показання якої перевіряються), а у співвідношенні інформації з цих джерел [6, с. 120]. Обстановкою усні пояснення допитаної особи під час цієї слідчої дії використовуються як єдине складне джерело інформації. На нашу думку, у процесі її проведення обстановка є не самостійним джерелом інформації, а результатом демонстрації з боку особи, показання якої перевіряються. Обстановка досліджується слідчим у тому вигляді, як її демонструє ця особа. Іншими словами, у поле зору слідчого попадають тільки ті елементи обстановки, на які вказує допитана особа на підтвердження своїх показань. Слідчого при цьому цікавить, де саме відбу-

вався той або інший епізод події, яким шляхом пересувався підозрюваний, де саме розташовані об'єкти, про які повідомлялося в його показаннях, яким чином виконувалися ті чи інші дії в реальних умовах на місці події. Н. Гуковська вважає, що при проведенні слідчої дії уточнюється де і як відбулася подія [7, с. 37]. Якщо особою, показання якої перевіряються, демонструються окремі дії, то рухи сприймаються слідчим не ізольовано від навколишнього оточення, а в нерозривному зв'язку з ним.

Специфіка процесу пізнання слідчої дії, що розглядається, передбачає абсолютну самостійність демонстрації особою, показання якої перевіряються, місця події й обстановки. Просторове розташування учасників цієї слідчої дії є невербальним засобом спілкування, а тому може використовуватися для передачі інформації між ними [8, с. 387]. Відеозапис має фіксувати самостійність демонстрації особою, показання якої перевіряються, окремих об'єктів, напрямів, пропозицій слідувати за вказаним цією особою напрямом тощо. Так, якщо особа, показання якої перевіряються, пропонує прослідкувати автомобілем за певним напрямком, то доцільно розташувати цю особу на передньому сидінні справа від водія, а спеціаліста з відеокамерою на задньому сидінні, вести відеозйомку в такому ракурсі, щоб можна було побачити в кадрі як дорогу, так і жести цієї особи.

При фіксації демонстрації особою, показання якої перевіряються, напрямку руху, маршруту та певних орієнтирів на місці слід використовувати маршрутну зйомку з панорамуванням [9, с. 88], що провадиться за допомогою розташування відеокамери, спрямованої перпендикулярно лінії руху учасників слідчої дії. Такий спосіб відеозйомки дозволяє наочно фіксувати учасників слідчої дії на фоні навколишньої обстановки. Маршрутний відеозапис зручно виконувати відеокамерою, оснащеною об'єктивом із змінною фокусною відстанню, що дає можливість знімати з однієї точки не наближаючись до об'єкта. Перевага застосування такого об'єктива при зйомці об'єктів у русі полягає також у можливості зафіксувати об'єкт, що наближається або віддаляється в одному і тому ж масштабі.

Усні пояснення особи, показання якої перевіряються, – обов'язковий елемент інформаційної структури слідчої дії, що розглядається. Тому вони повинні фіксуватися у протоколі, а також за допомогою інших засобів, зокрема через відеозапис. При цьому відеозапис необхідно здійснювати таким чином, щоб забезпечити одночасну фіксацію процесу надання пояснень особою, показання якої перевіряються, й об'єктів, орієнтирів

і дій, що демонструються. Саме такий спосіб дозволяє найбільш повно задокументувати процес зіставлення інформації з різних джерел, що є специфічним саме для перевірки показань на місці.

Заслуговує на увагу питання щодо відеофіксації демонстрації окремих дій особою, показання якої перевіряються. Демонстрація розглядається як істотний елемент змісту цієї слідчої дії [10, с. 10; 11, с. 10]. Вона дозволяє слідчому досліджувати динаміку події. В результаті демонстрації людина наочно переконується в певних процесах і результатах, які настають. Дії, що демонструються особою, показання якої перевіряються, наочно, в образній формі зображують подію або її елементи, що дає можливість точніше та повніше, ніж при словесному повідомленні, передати інформацію про подію. Під час демонстрації може виявитися фактична неможливість окремих обставин, що фігурують у показаннях особи на допиті, наприклад, неможливість досягти певного пункту, хоча підозрюваний показує, що він рухався саме цією дорогою. Істотну роль у таких випадках відіграє фіксація динаміки виконання окремих дій.

Заслуговує на увагу також питання щодо безперервності фіксації ходу перевірки показань на місці. Перевага відеозапису (у порівнянні з іншими способами фіксації) полягає у здатності відображати інформацію про динамічність події, розвиток тієї чи іншої дії, явища [1, с. 77]. В разі зупинки відеозапису ця перевага втрачається. Дії, обстановку, певні об'єкти й орієнтири, що демонструються особою, показання якої перевіряються, необхідно фіксувати за допомогою відеозйомки в послідовності, в якій здійснюється слідча дія. Тому у процесі підготовки до проведення перевірки показань на місці слід спланувати зміст і послідовність дій. Але слідчий не завжди має можливість зробити це заздалегідь. Можливість планування перевірки показань на місці прямо залежить від обсягу інформації, наявної у слідчого на етапі підготовки. На нашу думку, тут можливі дві різні ситуації: коли достатньо даних про розслідувану подію, обставини якої будуть предметом перевірки показань, і про місце, де вони відбувалися; коли зібрані матеріали дають про зазначене мінімальні відомості. Таким чином, якщо тривалість відеозапису можна передбачити, то доцільно підготувати носій інформації для відеозапису відповідної кількості часу. Але і в цій ситуації при перевірці показань на місці у слідчого не завжди є можливість передбачити фактичну тривалість слідчої дії (вона багато у чому залежить від поведінки та дій особи, показання якої перевіряються). Якщо здійснити безперервну відеозйомку неможливо, то про кожний випадок зупинки фікса-

ції необхідно зазначити у протоколі перевірки показань на місці та вказати причини і час припинення та відновлення відеозапису.

Висновки

Під час перевірки показань на місці слід використовувати відеозапис, який дозволяє наочно відобразити динамічні елементи змісту цієї слідчої дії, зокрема самостійність у демонстрації обстановки, зміст окремих дій, реакцію особи, показання якої перевіряються. Тому використання відеозапису підвищує ефективність проведення перевірки показань на місці. Відеозапис доцільно розглядати як інформаційну модель слідчої дії, що дозволяє в подальшому звернутися до її змісту й оцінити отримані результати. При використанні відеозапису під час перевірки показань на місці необхідно враховувати структуру інформації, що підлягає обов'язковій фіксації.

Список використаних джерел

1. Шепитько В. Ю. Криміналістика. – К., 2010. – 496 с.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2013 р.

The article is devoted to problems of improvement of videofixing of the progress and results of verifying testimony at the crime scene during the pretrial investigation. It suggests the ways to improve the efficiency of videorecording in verifying testimony at the crime scene.

В статті розглядаються проблеми удосконалення відеофіксації ходу і результатів перевірки показань на місці во время здійснення досудебного слідства, пропонуються шляхи підвищення ефективності відеозапису при перевірці показань на місці.

2. Шейфер С. А. Познавательное значение следственных действий и их система // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1972. – Вып. 15. – С. 54–70.

3. Лузгин И. М. Расследование как процесс познания. – М., 1969. – 177 с.

4. Сокиран М. Ф. Процесуальні і тактичні питання використання звуко-, відеозапису в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2008. – 20 с.

5. Волчецкая Т. С. Современные проблемы моделирования в криминалистике и следственной практике. – Калининград, 1997. – 95 с.

6. Шейфер С. А. О познавательной сущности и пределах применения проверки показаний на месте // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1978. – Вып. 28. – С. 116–133.

7. Гукковская Н. И. Право суда на производство следственного эксперимента // Советская юстиция. – М., 1958. – № 4. – С. 35–37.

8. Романов В. В. Юридическая психология. – М., 1998. – 488 с.

9. Найдис И. Д. Судебная кинематография и видеозапись. – Х., 1986. – 199 с.

10. Соля-Серко Л. А. Проверка показаний на месте. – М., 1966. – 91 с.

11. Белкин Р. С. Проверка и уточнение показаний на месте. – М., 1961. – 25 с.

